

S-kvinnors seminarium 27/5 13-16:00 i andrakammarsalen, riksdagen:

Våldtäkt- inte värre än snatteri?

S-kvinnors ordförande *Nalin Peggul* inledde seminariet med att hälsa alla välkomna. Nalin Peggul påpekade att publiken och deltagarna på seminariet tillsammans besitter en bred kompetens med erfarenheter från massmedia, politik, myndigheter och ideella organisationer. För att bekämpa våldtäkt krävs ständigt arbete och från alla håll och kanter. S-kvinnors förhoppning är att detta seminarium kan vara startskottet för ett fortsatt arbete kring dessa frågor och skickar därför ut listor där alla kan skriva upp sin mejladress. Tillsammans har vi unik chans att påverka och verkligen göra skillnad.

Seminariet leddes av *Katarina Wennstam*, tidigare journalist och kriminalreporter på SVT, numera författare på heltid. Katarina Wennstam började med att säga några ord om sitt eget engagemang för våldtäkter. Hon sade att en av de saker som upprör henne mest är skitsnacket som förföljer våldtäktsoffren och som de själva ofta kallar för den andra våldtäkten. Skitsnacket kan börja i skolkorridoren men följer sedan med in i rättssalen och blir till sanningar.

Hur ser problemet ut?

Lise Bergh, generalsekreterare för Amnesty International, inledde med att tala om problembilden kring våldtäkt. Amnesty International har sedan 2004 drivit en global kampanj om mäns våld mot kvinnor. Som en del av denna kampanj skrevs rapporten *Fallet Nedlagt* som handlar om Svenska rättväsendets hantering av våldtäktsbrott. Rapporten omfattar granskning av bl.a. lagstiftning, omfattning (mörkertal, anmälda våldtäkter), åtalsfrekvens och prövning i domstol, vägen genom rättsprocessen, stöd och hjälp, politiskt ledarskap samt rekommendationer och förslag på åtgärder.

Antalet polisanmälda våldtäkter har fyrdubblats de senaste 20 åren: från drygt 1 000 år 1987 till 4000 år 2008. 20 % av dem gick till åtal och 262 personer blev dömda. Mörkertalet mycket stort: ca 30 000 våldtäkter år 2006 kan jämföras med drygt 3 000 anmälningar samma år. Lise Bergh poängterade att hon inte menar att alla anmälningar ska leda till fällande dom. Enligt rättsäkerheten ska ingen dömas utan rättegång. Men detta ska inte överskugga rättstryggheten, dvs. statens skyldighet att skydda medborgarna från brott. Det brister i rättstryggheten för flickor och kvinnor som utsätts för våldtäkt. En av de största utmaningarna för de nordiska regeringarna är att uppfylla kvinnors mänskliga rättigheter i praktiken. Förvånansvärt lite granskning görs av kvaliteten av rättsväsendets hantering av våldtäktsbrott. Därför kräver Amnesty att det inrättas en granskningskommission som får i uppdrag att utreda bristerna i rättväsendet. Utbildning av polis och domstol sker men behöver ske i betydligt större omfattning. Stöd och rehabiliteringsmöjligheterna för offer behöver förbättras. Vidare bör det inrättas en särskild handlingsplan mot våldtäkt som bl.a. omfattar:

- attitydförändrande arbete bland unga
- utbildning och attitydförändrande arbete för rättsväsendet
- förbättrat stöd och hjälp till brottsoffren
- undersökningar om tolerans för sexuellt våld
- särskilda och tillräckliga resurser.

Olga Persson från Alla kvinnors hus fortsatte med att ge en problembild ur offrens perspektiv. Alla Kvinnors hus tar emot våldsutsatta flickor och kvinnor och är den enda specialistmottagningen i landet dit man kan vända sig mer än en månad efter övergreppet.

Av de 6000 fall av våldtäkt som anmäldes till polisen 2009 så fälldes ca 250 gärningsmän. I princip alla misstänkta personer är män och nästan alla offer är kvinnor. Ibland väcks misstanken om att det kanske är just därför dessa brott inte prioriteras? Det är så de utsatta kvinnorna tolkar det i alla fall. Dessa kvinnor anmäler inte, bara 30 procent av alla kvinnor som besöker Alla Kvinnors Hus har gjort en anmälan. Vi ska ha ett rättssäkert samhälle för den som misstänks för brott men vi måste också ha ett rättstryggt samhälle för dem som drabbas av sexualbrott.

Olga Persson sade också att de kvinnor hon möter ofta inte gjort fysiskt motstånd. Många har drabbats av frozen fright, ett tillstånd där reptilhjärnan tar över och fokuserar på andning hjärtslag och att hålla kroppen vid liv. Alla andra funktioner tar paus, även om man vill slåss så lyder inte kroppen. Ändå förväntar sig alla att våldtäktsoffer ska slåss och göra motstånd och offren själva känner ofta stor skuld och skam över att inte gjort större motstånd. Tillståndet frozen fright innebär också svårigheter i att rekonstruera händelsen vid till exempel ett polisförhör och kunskapen om denna reaktion är fortfarande bristfällig.

Det är bara vid en våldtäkt som diskussionen uppehåller sig vid hurvida offret "ville" eller inte. Om jag står vid vattnet på en brygga och någon puttar i mig så har denne puttat i mig oavsett om jag ville bada eller inte. Detta är en realitet för många kvinnor i rättssalen, ville hon detta eller inte?

Få kan uppvisa fysiska skador. De psykiska skadorna är omfattande och trasar sönder livet och själen. Att kroppen är brottsplatsen gör att våldtäkten äter sig in i dina relationer i din kroppsuppfattning, i din sexualitet och din förmåga att känna tillit till andra. Varför anmäla när jag inte blir trodd? Kvinnor blir inte trodda, inte informerade, ärendet blir nedlagt och inte prioriterat. Varför är det så?

Carina Hägg, socialdemokratisk riksdagsledamot och förbundsstyrelseledamot i S-kvinnor, fortsatte att tala om våldtäkt och diskriminering.

10 kvinnor våldtas varje dag i Sverige, ändå tas inte brottet på allvar. Våldtäkt är det absolut värsta integritetsbrottet. Ändå handlar det inte om våldtäkt när vi pratar om integritetsbrott utan om FRA eller PKU.

Att rättstaten brister när det gäller våldtäkt kan inte ses som något annat än kvinnodiskriminering. Unga tjejer måste givetvis kunna känna tilltro till män och killar i deras egen ålder och inte vara rädda för att bli våldtagna. Kvinnor och flickor som har blivit våldtagna måste också kunna känna tilltro till rättväsendet. Även politiker måste ta ansvar, annars förlorar vi också vårt förtroende. Våldtäkt handlar om maktutövning och som alltid när man utmanar makt kommer man att möta motstånd. S-kvinnor har ställt väldigt tydliga krav men får inget gehör från politiskt håll. Det är dags att tillsätta en granskningskommission som ser över rättväsendet och det är dags för en uppföljning av sexuallagen från 2005.

Vad görs idag för att förebygga våldtäkt och hur går vi vidare utifrån dagens situation?

Hans Olsson, skolansvarig i RFSU, talade om skolans ansvar. Skolan kan naturligtvis inte lösa problemet men kan däremot spela en viktig roll i det förebyggande arbetet. En bred och fördjupad sexualundervisning av god kvalitet där eleverna får kunskaper om sexualitet och får samtala om sexualitet, relationer, rättigheter och genus, kan främja goda relationer, menade Hans Olsson.

Skolan behöver också prata konkret om vad sexuella trakasserier är. Hur yttrar det sig och vart går gränsen för vad som är okej och inte okej? Det här arbetet behöver börja tidigt, kanske redan på förskolan. Det är som om vi tror att den "riktiga" sexualiteten vaknar först med tonåren och då börjar vi prata.

I skolans läroplan står det att skolan ska motverka traditionella könsroller. Detta görs dock i ganska liten skala, skolan försöker bryta allmänna mönster. Men att motverka normerna för vad som uppfattas som kvinnligt och manligt är det sämre ställt med. Kanske bidrar till och med skolan till att vidmakthålla könsrollerna?

När flickor får tillsägelser i skolan för att de har fel sorts kläder berättar vi också en historia om hur vi ser på flickors kroppar och sexualitet. Flickans kropp och sexualitet måste döljas och hållas tillbaka för att inte väcka mannens åtrå – skulden blir hennes.

Det här säger också något om synen på killar och män. Föreställningar om att pojkar och män är driftsstyrda och inte kan kontrollera sig. Men om pojken är driftsstyrd, hur ska han då kunna förändras?

Hans Olsson sade också att han ofta stöter på formuleringar om att "tjejer behöver lära sig säga nej". Hans Olsson menar att det handlar inte om att lära sig säga nej utan om rättigheter. Kvinnor och män har samma sexuella rättigheter. Det handlar om rätten att kunna välja, rätten till sin kropp, rätten att säga ja och nej.

Skolan behöver arbeta mer med normer och granska dem. Men det är inte elevernas normer som ska granskas utan de normer som råder i själva skolan som institution och bland dem som arbetar där. Uppföljningen, att se till att det finns handlingsplaner, likabehandlingsplaner och att diskrimineringsfrågorna diskuteras, är också viktigt.

Utöver detta behöver skolan och elevhälsan självfallet ha beredskap för om en våldtäkt äger rum. En handlingsplan medvetandegör lärarna och ger dem förutsättningar att vidta åtgärder. Lärarna behöver förstås kunskaper om sexualitet, genus och diskriminering. Rektor och skolledning behöver tänka på hur man arbetar med den generella miljön på skolan. I en trygg miljö förekommer naturligtvis färre trakasserier. En god sexualundervisning kan bidra till att främja goda relationer och att förebygga kränkningar.

Lotta Finnsson, City Polisen, berättade om polisens förebyggande arbete. Överfallsvåldtäkter är de som är lättast för Polisen att förebygga. Det är också dem som får mest uppmärksamhet men egentligen utgör de knappt 20 % av våldtäktsanmälningarna i City.

Lotta Finnsson gav exempel på flera förebyggande åtgärder mot våldtäkt. En grundläggande åtgärd är att polisen sätter in stor personalnumerär på brottsfrekventa platser på helger och kvällar. Nattnappen är en telefon bemannad av polisens volontärer och ingår i Cityhelgskonceptet. Den är öppen fredag -och lördagnätter. Dit kan alla ringa som är på väg

hem och känner sig otrygga. Polisen "följer" med i luren, tipsar om råd och vägar. Om något skulle ske vet polisen precis vart personen befinner sig och kan skicka en radiobil. Fler övervakningskameror har en hämmande effekt hos potentiella gärningsmän och är ofta ovärderliga i bevisningen när de finns där brott begåtts. Citypolisen har ett samarbete med Sexualmedicinskt Centrum (CSMA) KS i Huddinge som hjälper förövare så att dessa inte ska begå brott i framtiden.

Vidare berättade Lotta Finnson att det är avgörande för bevisningen hur snabbt anmälningen görs. Om en våldtäkt anmäls på en gång satsas mycket resurser eftersom det är då man har störst möjlighet att säkra spår och hitta okända gärningsmannen. Tekniker kallas till platsen och säkrar spår i form av DNA, skospår, fibrer osv. Målsäganden förs till AVK där hon genomgår en rättsmedicinsk undersökning och spår säkras med hjälp av Rape-kit. Hela kroppen undersöks men det finns sällan finns skador i underlivet, finns skador är det efter grepp eller slag. Kläder tas också i beslag för undersökning. Är gärningsmannen känd blir även denne undersökt med rape-kit och man tar kläder. Förutom tekniska spår tas eventuella övervakningsfilmer in. Mobiltelefontrafik har med dagens teknik också ofta betydelse i många ärenden.

Eventuella spår som ska analyseras skickas till SKL som i dagarna har påbörjat ett "snabbspår" för att påskynda DNA-analyser vid sexualbrott, vilket gör att vi idag kan få fram analys inom en vecka istället för 2-3 månader.

Polisen har gjort och gör fortfarande större utbildningsinsatser när det gäller bemötande. I våldtäktsärenden har bemötandet en mycket central betydelse för målsägandes benägenhet att berätta. Under förhör ska målsägande alltid få god tid på sig att berätta. Polisen är också mycket tydliga med varför vi ställer vissa frågor och varför vi måste vara så ingående gällande vissa känsliga detaljer.

Birgitta Resenius, jurist vid Socialstyrelsen, fortsatte att tala om socialtjänsten och kommunernas arbete mot våldtäkt. Kommuner har inget ansvar att förebygga brott, däremot ansvarar de för stödet till brottsoffren. Socialstyrelsen har i uppdrag att utreda hur stödinsatserna fungerar och gör därför en nationell tillsyn. Kvinnojourerna gör ett fantastiskt jobb när det gäller stödinsatser men även kommunerna måste ta sitt ansvar. Det duger inte att en våldtagen kvinna som går till kommunen för att få hjälp vänds ryggen och inte ens får sitt fall utrett. Socialstyrelsens tillsyn har visat att kommunerna inte vet hur de ska bemöta våldtäktsoffer och att de känner brist på kompetens. Socialstyrelsen har därför kommit med allmänna råd. Problemen ska kartläggas i varje kommun och kommuninvånarna ska få mer information om vilken hjälp som finns att tillhandahålla. Kommunerna bör också jobba mer med värdegrundsarbetet. Samverkan mellan sjukvård, skola, polis och åklagare måste bli bättre.

Hela socialtjänstens personal bör vara utbildade i bemötandefrågor gällande våldsutsatta, detta borde ingå i socionomutbildningen. Socialstyrelsen jobbar med ett riskbedömningsinstrument men det långsiktiga och förebyggande arbetet finns inte. Socialstyrelsen måste jobba vidare främst med stöd och hjälpinsatser både för offer och förövare.

I de kommuner där arbetet fungerar är det mycket på grund av eldsjälarna men där detta saknas finns det inget system eller regelverk som täcker upp.

Paneldiskussion

Panelen bestod av *Claes Borgström*, advokat och Socialdemokraternas talesperson i jämställdhetsfrågor, och *Krister Hammarbergh*, riksdagsledamot för moderaterna.

Panelen fick börja med att kommentera ämnet utifrån tidigare anföranden. *Krister Hammarbergh* inledde med att prata om straffskärpning som en sätt att minska sexbrotten. Ett annat sätt är att tillsätta fler poliser för att minska överfallsvåldtäkterna. Just nu pågår en utredning om sexualbrottslagen och denna utredning bör ligga till grund för framtida åtgärder. *Krister Hammarbergh* påpekade också att män måste ta mer ansvar för attitydförändringar hos pojkar.

Claes Borgström började med att säga att det sker fler brott i mer ojämlika och ojämslida samhällen. Våldtäktsbrott är ett tecken på de ojämslida strukturer som finns i samhället och för att bekämpa våldtäkt måste man därför bekämpa ojämslidenheten. Detta bör göras ur två tidsperspektiv. Dels omedelbara åtgärder inom rättsväsendet och vården men också mera långsiktiga åtgärder för ett jämslida samhälle behövs, som t.ex. föräldraförsäkringen.

Katarina Wennstam: Vad är skillnaderna mellan vad de Rödgröna och Alliansen vill göra i dessa frågor?

Krister Hammarberg: En bra insats är att tillsätta fler stödtelefoner. Vi kommer sedan att vidta ytterligare åtgärder utifrån vad utredningen säger.

Claes Borgström: Skillnaden är att vi inte tror att själva straffet är den avgörande faktorn. Självklart är det dock en viktig markering från staten. Sexuellt våld är den absolut värsta kränkningen och därför borde den ha en annan straffsats än annat våld. Men grundproblemet är fortfarande ett ojämslida samhälle. Och där är skillnaderna mellan blocken: vad vi vill göra för ett jämslida samhälle. Jag tror också att skolan har en viktig förebyggande roll.

Krister Hammarberg: Jag skulle ännu en gång vilja betona männens ansvar för pojkarnas attitydförändrande arbete. Det är inget man kan lagstifta om utan något som var och en måste ansvara för.

Vad det gäller lagstiftning skulle jag också vilja säga några ord om Internet och spridningen av bilder på grova övergrepp och barnpornografi. Regeringen har beslutat om en ny lagstiftning mot barnporr men det behövs ytterligare lagstiftning på detta område. Förföljelse, s.k. ”stalking”, behöver också regleras med tydligare lagar.

Publikfråga från Eva-Lena Jansson, riksdagsledamot (s):

Många hävdar att ett öppet PKU-register skulle vara ett integritetsbrott men å andra sidan är våldtäkt ett av de största integritetsbrotten och genom ett öppet PKU-register skulle fler överfallsvåldtäkter kunna leda till fällande dom. Vad anser ni om detta?

Claes Borgström: Jag vill inte svara definitivt utan att hunnit fundera ordentligt men det är absolut värt att fundera över.

Krister Hammarbergh: Jag är mycket tveksam till öppnande av PKU-register.

Claes Borgström: Det här som Amnesty har tagit upp om granskningskommission tror jag på, det kan vara avgörande för utvecklingen inom rättsväsendet. Tidsfrister för våldtäktsärenden bör också utredas.

Katarina Wennstam: Hur kan våldtäkter inom äktenskapet förebyggas?

Claes Borgström: Genom effektiva åtgärder för ett jämställt samhälle.

Krister Hammarbergh: Samtyckesregleringen kan vara ett sätt.

Publikfråga från Carina Ohlsson, riksdagsledamot (s): Vad bör man genomföra för politiska åtgärder för att motverka våldtäkt, mer konkret?

Claes Borgström: Jag skulle vilja säga föräldraförsäkringen, ett jämställt samhälle börjar i familjen.

En annan konkret åtgärd är att våldtäktsoffer borde erbjudas några timmars kostnadsfri rådgivning från advokat redan innan polisanmälan görs.

Krister Hammarbergh: För att minska återfallsfrekvensen bör man satsa mer för behandlingsprogram för förövaren.